УДК 378.311
DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.31

Р. С. Гурін
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

П. П. Терзі
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спортивних ігор
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

А. О. Богатов
викладач кафедри теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ВПЛИВ ІГРОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Статтю присвячено аналізу проблеми впливу ігрового моделювання на професійне становлення майбутніх учителів фізичної культури. Під час теоретико-методологічного аналізу наукового фонду встановлено, що під ігровим моделюванням розуміють проєктування моделей реальних педагогічних явищ та ситуацій, які дають змогу майбутнім учителям під час гри максимально зануритися у професійну діяльність. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності використання ігрового моделювання у професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури, а також його впливу на розвиток їхнього внутрішнього потенціалу. Для реалізації мети поставлено завдання, яке полягало у визначенні сутності впливу ігрового моделювання на внутрішній потенціал майбутніх учителів фізичної культури, що розкриває особистісні характеристики та доводить існуючі взаємозв'язки між ними. Під час аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що ігрове моделювання є важливим елементом як теоретичного, так і практичного складників професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури, який сприяє розв'язанню в освітньому процесі педагогічних цілей і завдань. Результати теоретичного дослідження зазначеної проблеми показали, що використання ігрового моделювання впливає на внутрішній потенціал майбутніх учителів фізичної культури. Охарактеризовано сутність педагогічного мислення, рефлексивної культури та комунікативних умінь за відповідними видами і формами. Під час розгляду використання ігрового моделювання у професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури встановлено, що на результати навчання суттєво впливають особистісні характеристики майбутніх учителів фізичної культури, які можуть як сприяти, так і перешкоджати цьому процесу. Для реалізації мети дослідження здійснено діагностування рівнів сформованості педагогічного мислення, рефлексивної культури, комунікативних умінь майбутніх учителів фізичної культури та математично доведено існуючий взаємозв'язок між їхніми особистісними характеристиками.

Ключові слова: *ігрове моделювання, гра, педагогічне мислення, рефлексивна культура, комунікативні вміння, майбутні вчителі.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження пов'язана з вирішенням завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні та реформаційними змінами, які висувають певні вимоги до особистості сучасного вчителя фізичної культури, зокрема модернізації та якості його професійної підготовки. З іншого боку, такі зміни пов'язані, по-перше, з переорієнтацією освітніх пріоритетів у бік особистісних; по-друге, з переходом до системи освітніх стандартів та відмовою від соціального замовлення на формування особистості; по-третє, з наданням автономії закладам освіти у виборі змісту, форм, засобів і методів навчання й контролю. Це підсилює необхідність різнобічного осмислення, усвідомлення та розуміння особливостей використання ігрового моделювання у підготовці майбутніх учителів фізичної культури, що сприяє створенню доброзичливого психологічного клімату, набуттю досвіду переживання певних педагогічних явищ, формуванню навичок майбутньої поведінки в колективі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що проблему професійного становлення майбутніх учителів розглядали у своїх наукових працях такі українські дослідники, як: І. Бех, І. Богданова, А. Богуш, Н. Гузій, Р. Гуревич, Е. Карпова, Н. Кічук, О. Савченко, О. Саннікова, О. Семеног, М. Смітанський, І. Підласий, В. Радул, Р. Хмелюк, О. Чебикін та ін. Проблеми

© Гурін Р. С., Терзі П. П., Богатов А. О., 2021

особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів фізичної культури та їхньої підготовки до професійної діяльності висвітлено в роботах М. Данилка, Є. Врублевського, Н. Зубанової, Р. Карпюк, М. Малікова, Л. Сущенко, Б. Шияна та ін. Незважаючи на достатню кількість наукових досліджень педагогічних засад використання гри у навчально-виховному процесі (Г. Ващенко, М. Кларін, Г. Селевко, П. Щербань та ін.), психологічних аспектів гри за різними видами (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, К. Роджерс, С. Рубінштейн та ін.), філософських аспектів гри (І. Кон, Г. Щедровицький та ін.), питання розгляду використання ігрового моделювання під час професійного становлення учителів фізичної культури залишається відкритим.

Підготовка сучасного вчителя фізичної культури повинна враховувати відповідні зміни в освіті для формування його конкурентоздатності під час професійного становлення та відповідати реаліям сьогодення. Попри наявність наукових розвідок із зазначеної проблеми використання ігрового моделювання в професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури потребує подальшого дослідження. Особливої уваги набуває питання про значущість використання ігрового моделювання під час професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури та його впливу на формування в них рефлексивної культури, комунікативних умінь і навичок та педагогічного мислення.

Мета статті. Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності використання ігрового моделювання у професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури, а також його впливу на розвиток їхнього внутрішнього потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Посилення інтеграції та гуманізації у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти зумовлює появу комплексних досліджень використання ігрового моделювання у професійному становленні майбутніх учителів.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з питань ігрового моделювання свідчить, що під останнім розуміють проєктування моделей реальних педагогічних явищ та ситуацій, котрі дають змогу майбутнім учителям під час гри максимально зануритися у професійну діяльність, яка сприяє розвитку в них пізнавального інтересу, творчого потенціалу, педагогічної культури тощо [5].

Ігрове моделювання передбачає використання різних видів гри, таких як: навчальна, виховна, розвивальна, соціалізуюча, репродуктивна, продуктивна, творча (за характером організації процесу навчання); дидактична, пізнавальна, інтелектуальна, комп'ютерна, гра-подорож, тренінгові (за готовими правилами); рольова, ділова, імітаційна, гра-драматизація (за ігровою методикою) [7]. Ураховуючи специфіку професійної діяльності вчителя фізичної культури, зауважимо на спортивних іграх, які широко представлені у фізичному вихованні як у навчальній (баскетбол, волейбол, гандбол, настільний теніс, футбол), так і позакласній (бадмінтон, хокей, теніс, регбі) роботі [1].

Результати теоретичного дослідження проблеми використання ігрового моделювання у професійному становленні майбутніх учителів фізичної культури показали, що воно сприяє: засвоєнню знань, спонукаючи їх до аналізу, порівняння, систематизації й узагальнення педагогічних понять, фактів, теорій, закономірностей, явищ, конкретних ситуацій тощо; формуванню вмінь осмислювати педагогічні явища, виділяти в них головні характеристичні ознаки; розвитку педагогічних здібностей; формуванню професійних умінь, таких як уміння оцінювати свої почуття у конкретній ситуації, психічний стан учнів та здатність володіти собою, виявляючи педагогічний такт, вибирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань та педагогічних ситуацій тощо [8].

Уважаємо, що ігрове моделювання є важливим елементом як теоретичного, так і практичного складника професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури. У цьому сенсі слушним є дослідження А. Панфілової, у якому авторка доводить, що ігрове моделювання сприяє розв'язанню в освітньому процесі таких значущих педагогічних цілей та завдань, як: створення у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про професійно-комунікативну компетентність, її динаміку й місце в реальній діяльності; набуття на матеріалах, що імітують професійну діяльність, соціального досвіду, зокрема міжособистісної та групової взаємодії, для колективного ухвалення рішень, здійснення співпраці; розвиток професійного теоретичного та практичного мислення; формування пізнавальної мотивації, створення умов для особистісної психологічної настанови й мотивації; виявлення нових сенсів спілкування та взаємодії з діловими партнерами; закріплення знань у сфері професійного ділового спілкування; формування комунікативної та інтерактивної компетентності [7].

Однак виходячи з мети статті було поставлено завдання, яке полягало у визначенні сутності впливу ігрового моделювання на внутрішній потенціал майбутніх учителів фізичної культури, що розкриває особистісні характеристики та доводить існуючі взаємозв'язки між ними.

Відповідно до першого завдання, зауважимо на сформованості та розвитку таких особистісних характеристиках, як педагогічне мислення, комунікативні уміння та рефлексивна культура.

Зауважимо, що реалії сьогодення вимагають від наукового світу різнобічного осмислення педа-

гогічного мислення як феномена прийняття, усвідомлення та розуміння педагогічних явищ. Під час теоретико-методологічного аналізу (П. Гальперін, В. Давидов, І. Ісаєв, М. Кашапов, В. Крутецький, І. Лернер, А. Матюшкін, М. Скаткін, Г. Сухобська, Н. Тализіна та ін.) встановлено, що педагогічне мислення характеризується як здатність усвідомлено використовувати педагогічні ідеї, знання та вміння в конкретних ситуаціях професійної діяльності, бачити в певних явищах діяльності педагогічну сутність, що надалі визначатиме активність і прагнення особистості до досягнень у майбутній професії [6].

Спираючись на дослідження М. Вертгеймер, виокремлено основні форми, що характеризують педагогічне мислення: наочно-діюча, наочно-образна й вербально-понятійна. Наочно-діюче мислення здійснюється за допомогою реального перетворення ситуації, спостереження реального рухового акту, події, дії. Наочно-образне мислення функціонує через уявне представлення, що повинне відбутися в результаті діяльності суб'єкта. Образне мислення дає змогу представити незвичні, нестандартні поєднання властивостей, зв'язків і відносин. Вербально-понятійне мислення здійснюється за допомогою логічних операцій із поняттями. Залежно від сфер функціонування й типу розв'язуваних завдань розрізняють теоретичне й практичне педагогічне мислення. Теоретичне педагогічне мислення спрямоване на відкриття нових законів, принципів, правил навчання й виховання. Практичне педагогічне мислення функціонує у процесі діяльності, його основне завдання – перетворення дійсності [2].

Сьогодення вимагає від майбутніх учителів фізичної культури крім високого рівня сформованості педагогічного мислення саме готовності усвідомлювати та творчо перетворювати стереотипи власного життєвого й професійного досвіду.

Теоретичний аналіз (І. Зязюн, В. Єрмоленко, І. Ісаєв, В. Міжериков, В. Слатьонін та ін.) засвідчує, що розвиток рефлексивної культури в майбутніх учителів забезпечує підготовку до творчої самореалізації, яка виявляється у відході від шаблонів і стереотипів у своїй професії, віднаходженні оцінно-критичного ставлення до різних її аспектів, виробленні програми особистісного й професійного саморозвитку, послідовного збагачення професійного досвіду й майстерності.

В аспекті дослідження слушною є робота М. Заброцького, де автор висловлює думку, що «рефлексивна культура – це інтегративне, динамічне утворення особистості, яке містить комплекс рефлексивних знань і вмінь, способів самопізнання, самооцінки й передбачає формування налаштування до ціннісного ставлення до професійної діяльності під час розвитку професійних особистісних якостей» [4].

Особливу значущість в аспекті проведеного дослідження мають ідеї вчених (О. Деркача, М. Заброцького, К. Павелків, С. Пальчевського, В. Семикіна, М. Швидкої та ін.), у яких ми знаходимо підтвердження нашому розумінню, що людина, яка має високий рівень розвитку рефлексивної культури, здатна: оцінювати конкретну ситуацію; моделювати власний внутрішній світ з оточуючими в контексті взаємовідносин; аналізувати, оцінювати та коректувати сплановані дії в ситуаціях, що змінюються; оцінювати як власні, так і можливості оточуючих стосовно завдань, які необхідно вирішувати; аналізувати й оцінювати власний життєвий досвід, порівнювати його з новими умовами та ситуаціями; аналізувати позитивні й негативні результати власної життєдіяльності; виокремлювати причини успіхів і невдач, помилок та ускладнень під час реалізації майбутніх завдань [3].

Аналіз наукової літератури (Н. Бібік, А. Бойко, Н. Бутенко, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, К. Дмитренко, В. Кан-Калік, А. Капська, С. Левченко, О. Романова та ін.) з проблеми підготовки майбутнього вчителя до комунікативної діяльності дав змогу зробити висновок, що питання формування в них відповідних умінь і навичок залишається відкритим. Зазначимо, що під комунікативними вміннями розуміють індивідуально-психологічні особливості особистості, які забезпечують ефективність її спілкування й співіснування з іншими людьми. До комунікативних належать такі вміння: ініціювати відкритість до контактів, реагувати на ініціативу інших; виразно повідомляти словами і мімікою свою готовність спілкуватися; уміння обмінюватися інформацією, вислухати, не перебиваючи, іншого, налагоджувати спільну взаємодію; уміння цінити взаємини, виявляти наявні вікові особливості, відданість, надійність, поступливість [9].

Формування вмінь, зокрема комунікативних, буде ефективніше, якщо майбутні вчителі глибше оволодіють комунікативними знаннями і відповідними навичками – автоматизованими усвідомленими діями, що сприяють швидкому й точному відображенню комунікативних ситуацій на уроках. У цьому аспекті слід наголосити на переліку комунікативних умінь, що є базисними для формування у майбутніх учителів під час професійного становлення:

$$r_{x(yz)} = \sqrt{\frac{r_{xy}^2 + r_{xz}^2 - 2 \cdot r_{xy} \cdot r_{xz} \cdot r_{yz}}{1 - r_{yz}^2}},$$

де r_{xy}, r_{xz}, r_{yz} – коефіцієнти лінійної кореляції між парами X і Y , X і Z, Y і Z. Після обчислення було одержано: r_{xy} = 0,69; r_{xz} = 0,7; r_{yz} = 0,36. Оскільки з трьох коефіцієнтів останній r_{yz} є найменшим за абсолютною величиною, то обчислення було здійснено за допомогою *t*-критерію Стьюдента

та дорівнювало 5,14. Одержаний коефіцієнт множинної кореляції знаходиться в «зоні значущості». У зв'язку із цим виникає необхідність прийняти гіпотезу про відмінність одержаного коефіцієнту від нуля.

Висновки і пропозиції. Ігрове моделювання впливає на розвиток і формування внутрішнього потенціалу майбутніх учителів фізичної культури, який розкриває їхні особистісні характеристики. З іншого боку, по-перше, такі характеристики, як педагогічне мислення, рефлексивна культура та комунікативні вміння виступають єдиним комплексом та здійснюють суттєвий вплив один на одного під час використання ігрового моделювання; по-друге, формування цих особистісних ознак позитивно впливатиме на ефективність здійснення професійної діяльності майбутніми вчителями фізичної культури.

Предметом подальших наукових досліджень є проблеми, пов'язані з виявленням інших професійно значущих якостей майбутніх учителів фізичної культури, які необхідні та достатні для успішної професійної діяльності з використанням ігрового моделювання.

Список використаної літератури:

1. Спортивні ігри : навчальний посібник / О.В. Базильчук та ін. Хмельницький : ХНУ, 2015. 471 с.
2. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / пер. с англ. С.Д. Латушкина ; общ. ред. С.Ф. Горбова и В.П. Зинченко ; вступ. ст. В.П. Зинченко. Москва : Прогресс, 1987. 336 с.
3. Деркач А.А., Селезнева Е.В. Акмеология в вопросах и ответах : учебное пособие. Москва : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : МОДЕК, 2007. 248 с.
4. Заброцький М.М., Шапошникова Ю.Г. Розвиток рефлексивної сфери практикуючого психолога на етапі професійної підготовки : навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2012. 184 с.
5. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 608 с.
6. Куони Е.Ю. Формирование педагогического мышления у студентов классического университета: на примере изучения иностранного языка : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Ульяновск, 2010. 30 с.
7. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога : учебное пособие / под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. Москва : Академия, 2006. 368 с.
8. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с.
9. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2001. 928 с.
10. Hurin R.S. Diagnosis of formation levels of future teachers' communicative skills / Materials of the XVI International scientific and practical conference «prospects of world science» – 2020, July 30 – August 7, 2020 : Sheffield. Science and education Ltd. S. 58–60.

Hurin R., Terzi P., Bohatov A. The influence of game modeling on the professional formation of the future physical education teachers

The article is devoted to the analysis of the influence of game modeling on the professional development of the future physical education teachers. During theoretical and methodological analysis of the scientific fund it was established that game modeling is understood as designing models of real pedagogical phenomena and situations that allow future teachers to immerse themselves in professional activity as much as possible during the game. The purpose of the article is theoretical substantiation of the essence of the game modeling usage in the professional development of the future physical education teachers, as well as of its impact on the development of their internal capacities. For the achieving of this goal, the task was set to determine the essence of the game modeling impact on the future physical education teachers' internal capacities, which reveals personal characteristics and proves the existing interconnection between them. During the analysis of psychological and pedagogical literature it was found out that game modeling is an important element of both theoretical and practical components of the future physical education teachers' professional development and contributes to the solution of pedagogical tasks and objectives in the educational process. The results of theoretical investigation on this problem revealed that using of game modeling affects the internal capacities of the future physical education teachers. The essence of pedagogical thinking, reflective culture and communicative skills by the corresponding types and forms is characterized. Considering the use of game modeling in the future physical education teachers' professional development, it was found out that learning outcomes are significantly influenced by the future physical education teachers' personal characteristics, which can both contribute and hinder this process. To achieve the objective of the study, the levels of the future physical education teachers' pedagogical thinking formation, as well as of their reflective culture and communication skills, were diagnosed, and the existing correlation between their personal characteristics was mathematically proved.

Key words: *game modeling, game, pedagogical thinking, reflective culture, communication skills, future teachers.*